

IZ ZGODOVINE KOMPARATIVISTIKE NA SLOVENSKEM

Darko Dolinar

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana

Predavanja iz primerjalne književnosti so se v Ljubljani začela v študijskem letu 1925-26. Vendar je bila že ob ustanavljanju univerze l. 1919 na filozofski fakulteti načrtovana tudi katedra "za splošno slovstvo in slovstveno teorijo". V prvem študijskem letu 1919-20 je fakulteta predlagala, naj to katedro zasede dr. Otmar Schissel, univerzitetni svet ga je izvolil za izrednega profesorja, vendar prosvetno ministrstvo v Beogradu izvolitve ni potrdilo. Članek obravnava priprave za ustanovitev katedre in opisuje kandidatovo znanstveno delo, strokovne in kulturnopolitične nazore.

From the history of comparative literature in Slovenia. At the University of Ljubljana, lectures in comparative literature started in 1925/26. Yet, at the time of founding the University in 1919, a chair for "general literature and literary theory" was already planned. During the first school year 1919/20, the Faculty of Arts proposed a young Austrian scholar, Dr. Otmar Schissel, as a candidate for this chair. He was indeed elected by the University Council, but he got no final approval by the Education Ministry in Belgrade. This paper gives a short survey of preparations done in order to establish the chair, and it deals with the candidate's scholarly work and publications, his general cultural and political attitudes.

Primerjalna literarna veda na Slovenskem ponavadi ne uvršča obravnavanja svoje preteklosti med svoje prednostne naloge. Navzlic temu ni mogoče trditi, da bi jo bila docela zanemarjala ali ignorirala. Njenega nastanka in razvoja se dotikajo prispevki piscev iz različnih generacij. Naj omenim samo dva najvidnejša: to so poglavja in odlomki v knjigi Antona Ocvirka *Teorija primerjalne literarne zgodovine* (1936)¹ in razprava Janka Kosa *Teorija in praksa slovenske primerjalne književnosti* (1978).² Za oba je značilno, da se največ ukvarjata z občimi idejnimi, teoretičnimi in metodološkimi vidiki in da ju iz območja prakse zanima predvsem to, kako je stroka v preteklosti razumela in obravnavala te

načelne vidike ter kako jih je aplicirala na raven konkretnih primerjalnih literarnozgodovinskih ali teoretičnih raziskovalnih problemov. Podobno je naravnana večina tistih prispevkov, ki obravnavajo opuse pomembnejših slovenskih komparativistov. Res pa je bilo doslej manj govora o institucionalnih in organizacijskih razsežnostih stroke. Teh se dotikajo malodane samo tisti avtorji, ki se ukvarjajo z zgodovino ljubljanske univerze ali še posebej filozofske fakultete, ker je pač na njej nastalo prvo in skozi več desetletij sploh edino institucionalno oporišče stroke. Zato najdemo podroben pregled teh vidikov v jubilejnih zbornikih ob petdesetletnici ljubljanske univerze in ob sedemdesetletnici filozofske fakultete,³ nekaj zanimivih podatkov pa se skriva že v zborniku ob desetletnici univerze.⁴

Na kratko povzeto: katedra ali (z izrazom, ki je bil takrat v rabi) stolica za primerjalno književnost na ljubljanski filozofski fakulteti je začela delovati v študijskem letu 1925-26, vendar je bila najprej organizacijsko vključena še v slovanski seminar; v seznamih predavanj so od letnega semestra 1926 naprej pri slavistiki navedena tudi predavanja in seminarji iz primerjalne književnosti; od letnega semestra 1929 so v seznamih ta predavanja ločena od slavističnih in združena pod naslovom "primerjalna književnost", kar pove, da je bil ta študijski predmet odtelej organiziran samostojno in ne več v sklopu slovanskega seminarja.

Neposredni povod za uvedbo predavanj iz primerjalne književnosti je bil to, da je ljubljanska filozofska fakulteta s šolskim letom 1925-26 dosledno uveljavila izpitni red za diplomske in doktorske izpite, kakršen je veljal na beograjski univerzi in ki je na filozofski fakulteti predvideval "primerjalno književnost s teorijo književnosti" v več skupinah kot glavni ali kot stranski predmet (A, B ali C). Ker pa v Ljubljani niso mogli takoj najti in zaposliti primerno kvalificiranega komparativista, so predavanja in vaje nadomeščali profesorji drugih filoloških strok. Po dogovoru, sprejetem ob začetku dela stolice,⁵ naj bi bil slavist France Kidrič zadolžen za primerjalno literarno zgodovino, germanist Jakob Kelemina za literarno teorijo,⁶ slavist Ivan Prijatelj pa za zgodovino kritike.⁷ Dejansko je imel posebna predavanja in seminarje za komparativiste ves čas le Kidrič; Prijatelj je z njimi do leta 1935 delal v seminarju in na skupnih preglednih predavanjih o novejših slovanskih literaturah, ki so bila namenjena predvsem slavistom; Kelemina pa je predaval uvod v literarno vedo le v letnem semestru 1926 in imel nekajkrat seminar iz stilistike ali iz tehnike pesniških del (skupaj z germanisti). Naša stroka se je v organizacijskem pogledu začela postavljati na lastne noge šele potem, ko je v študijskem letu 1937-38 prišel na fakulteto Anton Ocvirk. Toda tudi on je bil, podobno kot Kidrič, najprej angažiran na slavistiki, kjer je prevzel del obveznosti za umrlim Ivanom Prijateljem. Ta personalna zveza je trajala vse do študijskega leta 1948-49, ko so po Kidričevi upokojitvi začeli na slavistiko prihajati novi ljudje, Ocvirk pa se je lahko posvetil samo komparativistiki.⁸

Vse to so znane stvari. Dosti manj pa je znanega o zgodovini primerjalne književnosti v času ustanavljanja ljubljanske univerze in v prvih

letih njenega delovanja, oziroma o njenih organizacijskih, kadrovskih in konceptualnih vidikih, saj se, kot kaže, ni še nihče podrobneje ukvarjal s tem.

Pobudniki in voditelji priprav za ustanovitev univerze so opravili obsežno in zahtevno delo v razmeroma kratkem času takoj po razpadu Avstro-Ogrske, nekako od konca novembra 1918 do začetka julija 1919.⁹ Takrat je vlada v Beogradu sprejela predlog zakona o ustanovitvi ljubljanske univerze in ga predala v parlamentarni postopek, ki je bil končan nenavadno hitro: zakon je bil sprejet še v istem mesecu, a zaradi vladne krize razglašen kak mesec dni pozneje. Prvi profesorji so bili imenovani na koncu avgusta, v septembru sta se konstituirala glavna univerzitetna organa – svet in uprava, 3. decembra pa so se že začela predavanja.

Ta naglica sama na sebi pove, da so ustanovitelji univerze učinkovito premagovali najraznovrstnejše praktične, administrativne in politične ovire. Med drugim so se v sporazumu s pristojnim ministrstvom odločili skrajšati statutarno razpravo s tem, da so za začetek prevzeli celotno pravno in organizacijsko ureditev beograjske univerze. To je bilo izrecno določeno tudi v ustanovnem zakonu.

V praksi pa je bilo poleg predpisanega beograjskega vzorca, ki je bil oblikovan pretežno po modelu francoskih univerz, vendarle treba upoštevati še nekaj okoliščin. Večina članov vseučiliške komisije in večina poznejše prve generacije ljubljanskih profesorjev je študirala na avstrijskih univerzah, mnogi med njimi so že predavali na njih ali se na to pripravljali, zato so podrobno poznali njihov ustroj in prevzemali iz nje-ga tisto, kar se jim je zdelo najbolj ustrezno tukajšnjim posebnim razme-ram in potrebam. Upoštevati so morali drugačne znanstveno-strokovne in predvsem kulturno-politične prioritete, omejene kadrovske in finančne možnosti, pa tudi potrebo, da bi karseda olajšali nadaljevanje študija vsem tistim, ki so začeli študirati pred ali med svetovno vojno še na avstrijskih univerzah. Vse to je pri marsikateri podrobnosti vplivalo na načrtovanje ljubljanske univerze in na njeno dejansko oblikovanje v prvih letih; splet teh okoliščin je določal tudi usodo filozofske fakultete in v njenem sklopu odrejal mesto primerjalni književnosti.

France Kidrič je l. 1927 v intervjuju za *Ljubljanski zvon* povedal med drugim to: "Stolico za komparativno književnost so imeli v Ljubljani že takrat v evidenci, ko so iskali prvih učnih moči, a ni bilo mogoče dobiti strokovnjaka."¹⁰

Potrdilo te njegove izjave najdemo v osnovnem načrtu filozofske fakultete, ki ga je tako kot osnovne načrte drugih fakultet sprejela vseučiliška komisija že v marcu 1919.¹¹ Tam so navedene vse stroke in stolice, ki so potrebne za smotrni začetek delovanja fakultete. Ker so bile v filozofsko fakulteto takrat in še dolgo za tem vključene tudi naravoslovne in matematične vede, je bilo zanje predvidenih 10 stolic, 23 pa za humanistične. Med njimi naj bi bile daleč najmočnejše zasedene t. i. nacionalne vede: za zgodovino z vključenimi pomožnimi vedami in arheologijo je v načrtu določenih 5 stolic, za slovansko filologijo 4 redne (2 filološko-jezikoslovni, 2 literarnozgodovinski) in še ena nesistemska, s takratno

kulturnopolitično situacijo motivirana profesura "ad personam" za srbskohrvaški jezik in literaturo. Klasični filologiji sta namenjeni dve stolici, romanski in germanski filologiji pa samo po ena, kot je razvidno iz konteksta, pretežno jezikoslovna. Sklepati je mogoče, da so bili načrtovalci tukaj nekoliko bolj zadržani tudi zaradi kadrovskih zadreg, ki so se res kazale v delovanju teh dveh strok še nekaj nadaljnjih let, pri romanistiki dosti bolj kot pri germanistiki. Toda na to omejitev se v osnovnem načrtu fakultete navezuje zanimivo nadaljevanje: "Namesto slovstvene zgodovine romanskih in germanskih narodov se za početek predlaga z ozirom na zelo razširjeno zanimanje za slovstveno zgodovino in srednješolske pedagoške svrhe nujno potrebna stolica za splošno slovstvo in slovstveno teorijo."¹² To je prva zasnova bodoče stolice za primerjalno književnost. Njena vključitev v osnovni načrt fakultete izpričuje jasno zavest o tem, da je literarna veda celota, ki je niti za študijske namene ni mogoče zadovoljivo "pokriti" z ločeno obravnavo na literarnozgodovinskih območjih nacionalnih filologij.

Kdo je bil avtor te zasnove?

Priprave na ustanovitev univerze je vodila vseučiliška komisija, ki so jo sestavljali predstavniki strokovnih društev, slovenske narodne (oz. pozneje deželne) vlade in vsi slovenski univerzitetni profesorji (seveda so dejansko mogli sodelovati v njej predvsem tisti, ki so bili takrat dosegljivi v Ljubljani). Sestavljanje osnovnih načrtov fakultet je bilo zaupano posebnim delovnim skupinam, t. i. subkomisijam. V subkomisijo za filozofsko fakulteto so bili imenovani biolog Pavel Grošelj, matematik Josip Plemelj in psiholog Mihajlo Rostohar, sodelovala pa sta tudi slavista Rajko Nahtigal, takrat redni profesor na univerzi v Gradcu, in Fran Ramovš, takrat privatni docent na isti univerzi in tajnik vseučiliške komisije. Ramovš in Nahtigal sta imela odločilno besedo pri urejanju slovanške in drugih filologij,¹³ zato lahko dokaj zanesljivo sklepamo, da je tudi predlog o "splošnem slovstvu" njuno delo. Ne Prijatelj ne Kidrič pri tem nista mogla kaj dosti sodelovati, ker sta bila takrat zaposlena še v dvorni knjižnici na Dunaju; občasno sta posegala le v debato o urejanju slavistike. Temu področju sta prispevala svoja mnenja in nasvete tudi nestor mednarodne slavistike, upokojeni dunajski profesor Vatroslav Jagić, in zelo aktivni in vplivni, a ravno v teh letih fizično oddaljeni profesor na leipziški univerzi Matija Murko. O tem, ali je kdo izmed njih morda dal tudi kako sugestijo za ureditev primerjalne književnosti oziroma literarne teorije, v ohranjenih dokumentarnih in korespondenčnih virih doslej ni bilo mogoče najti nobene sledi. Vsekakor pa sta vsaj Prijatelj in Kidrič v celoti sprejela zamisel iz osnovnega načrta filozofske fakultete, o čemer priča njuno poznejše ravnanje.

Ena med ugodnimi okoliščinami, ki so močno olajšale in pospešile ustanovitev ljubljanske univerze, je bila ta, da je bilo za večino predvidenih strok mogoče takoj ali v doglednem času pridobiti ustrezno kvalificirane slovenske strokovnjake. Načrti fakultet torej niso nastajali samo na papirju, ampak so se opirali na solidno kadrovsko zaledje. Tako se je tudi subkomisija za filozofsko fakulteto lahko pohvalila, da bi bilo mo-

goče skoraj za vse predvidene predmete že takoj dobiti primerne učitelje, "(...) in sicer zopet skoro vse v okviru slovenskega in srbohrvatskega naroda. Edinole za klasično filologijo, za obče slovstvo in splošno slovansko zgodovino so za sedaj v evidenci tuji (...)."14

Seveda že iz čisto praktičnih, organizacijsko-tehničnih razlogov ni bilo mogoče postaviti univerze na noge v vsem načrtovanem obsegu nankrat, zato so za vsako fakulteto najprej imenovali samo nekaj profesorjev, ki so potem skrbeli za organizacijske priprave, za začetek predavanj in za nadaljnje kadrovske izpopolnjevanje. Filozofska fakulteta je dobila štiri take profesorje-matičarje: to so bili slavisti Nahtigal, Ramovš in Prijatelj ter matematik Plemelj. Ti so takoj po konstituiranju univerzitetnih organov začeli predlagati kandidate za še nezasedene stolice; tudi iz tega, kako hitro so prihajali predlogi v obravnavo že v prvem študijskem letu 1919-20, je razvidno, da so bili v veliki meri pripravljeni vnaprej.

Med gradivom vseučiliške komisije je ohranjen rokopisni izvod osnovnega načrta filozofske fakultete iz marca 1919, kjer so v tabeli stolic navedena tudi imena mnogih predvidenih kandidatov.¹⁵ Njihov spisek seveda še ni popoln; med drugim je iz njega razvidno, da takrat še niso bile rešene vse dileme o opredelitvi delokrogov in o zasedbi literarno-zgodovinskih stolic na slavistiki, zato sta mesti, kamor bi po poznejši vednosti sodila Prijatelj in Kidrič, v tem načrtu še prazni. Pač pa je pri stolici za splošno slovstvo že zapisano ime kandidata: "Dr. Otmar Schissel-Fleschenberg, priv. docent na vseučil. v Innsbrucku".

Kaj se je pozneje dogajalo s tem predlogom, je mogoče spremljati po zapisnikih univerzitetnega sveta: "Dekan filozofske fakultete [Nahtigal] predloži predlog za imenovanje priv. doc. dr. Otmarja Schissla za rednega profesorja za splošno literarno zgodovino s posebnim ozirom na poetiko in retoriko. Pomisleke vzbudi dejstvo, da je predlagani rodod Nemeč. Kljub utemeljevanju od strani prof. Nahtigala in Ramovša se na predlog prof. Šerka z večino glasov odgodi rešitev tega predloga na kasnejši čas." (Zapisnik seje univerzitetnega sveta 29. 12. 1919).¹⁶ Res je fakulteta v naslednjem semestru znova predlagala kandidata, le da tokrat za nižji naziv: "Prof. Nahtigal predlaga nato, da se imenuje za izrednega profesorja splošne literarne zgodovine s posebnim ozirom na literarno teorijo, poetiko in retoriko dr. Otmar Schissel, priv. doc. na graški univerzi. Po utemeljevanju je bil predlog sprejet z 12 glasovi, 1 proti, 3 niso glasovali, 1 član je bil odsoten." (Zapisnik seje univerzitetnega sveta 5. 5. 1920).¹⁷ Nato je bil predlog po predpisani uradni poti odposlan višji instanci, in na končni izid naletimo na začetku prihodnjega študijskega leta: "Predlogov Burian in Schissel ministrstvo ni sprejelo, ker imenovana ne znata našega jezika." (Zapisnik seje univerzitetnega sveta 14. 10. 1920).¹⁸ Dekanu filozofske fakultete (takrat je bil to Prijatelj) je preostalo le še to, da je univerzitetnemu svetu poročal o kandidatovem odgovoru na sporočilo o zavrnitvi.

Ob teh skupih uradnih zapiskih si je mogoče postaviti nekaj vprašanj: o kandidatovem strokovnem profilu; o dejstvu, da je bil po narodnosti in državljanstvu tujec; o kriterijih izbire in razlogih zavrnitve; navsezadnje

pa tudi tisto, ki je z osemdesetletne razdalje bržkone najzanimivejše, o koncepciji predmeta oz. stroke, ki se skriva za tem personalnim predlogom.

Kakšen je bil odnos nastajajoče ljubljanske univerze do profesorskih kandidatov iz tujine?

Njeni ustanovitelji so pri pridobivanju novih sodelavcev iskali ravnovesje med težnjo, čimprej zasesti čimveč predvidenih mest, in nasprotno težnjo, poiskati res najboljše, upoštevati predvsem njihove formalne in neformalne strokovne kvalifikacije in se v prid višji kvaliteti univerze raje odpovedati hitrejši rasti. Seveda so si prizadevali pritegniti k sodelovanju najprej slovenske strokovnjake; če teh ni bilo, so vabili hrvaške ali srbske; le v tistih redkih primerih, kadar ni bilo mogoče najti ne enih ne drugih, so upoštevali tujce. Iskali so jih večinoma v avstrijskem delu nekdanjega habsburškega cesarstva, ki so ga pač najboljše poznali, in se pri tem najraje ozirali po Čehih. Poleg teh je prihajala v poštev še ena skupina od drugod: to so bili ruski strokovnjaki, ki so po oktobrski revoluciji emigrirali in se v znatnem številu zatekali tudi v nove slovenske države. Že pri čeških in ruskih kandidatih, ki jim je bilo tukajšnje okolje s kulturnopolitičnega oziroma nacionalnega vidika pretežno naklonjeno, se je kazalo običajno nasprotje med željo po priznavanju prednosti slovenskim in upoštevanjem boljših kvalifikacij pri tujih kandidatih. Tako je npr. odsek za klasično filologijo strokovnega društva srednješolskih profesorjev protestiral proti iskanju drocentov za klasično filologijo na Češkem in predlagal kandidate izmed svojih članov, namreč Ivana Arnejca in Josipa Tominška.¹⁹ Dosti hujši je bil odpor proti morebitnim, sicer zelo redkim nemškimi ali nemškutarskim kandidatom; tako npr. niso povabili na ljubljansko univerzo takratnega najboljšega teoretičnega in praktičnega poznavalca arheologije na Slovenskem, Walterja Schmidta, ki je prej delal v kranjskem deželnem muzeju, po odhodu iz Ljubljane v Gradec (1911) pa je docela prešel v nemški jezikovno-kulturni krog in občasno zagovarjal nemškonacionalistična stališča, četudi je ob tem ohranil strokovne stike s slovenskimi kolegi.²⁰ Ta odpor je laže razumljiv glede na takratne širše državno-politične razmere. Po razpadu Avstro-Ogrske so si novi režimi povsod prizadevali zagotoviti lojalnost državnega aparata in so zato "čistili" upravo in javne službe po nacionalno-političnih kriterijih; še najmanj so pri tem posegali na univerze, vendar se tudi te niso izognile nacionalni homogenizaciji. To je prizadevalo tako avstrijske Nemce in nekdanje avstroogrske neslovensko ali nemčursko uradništvo na Slovenskem kakor seveda tudi Slovence, ki so po razpadu monarhije začasno še ostajali v avstrijskih službah. Odnosi med drugimi državami-naslednicami in Nemško Avstrijo nasploh niso bili dobri; Kraljevina SHS pa je bila takrat z njo še posebej v sporu zaradi vprašanja severne meje, ki se je pred koroškim plebiscitom reševalo tudi z vojaškimi spopadi.

Spričo takšnih razmer bi se utegnilo zdeti vsaj malo nenavadno, da so se za profesorskega kandidata, ki je bil po rodu avstrijski Nemec, zavzemali predstavniki ene osrednjih nacionalnih ved – slovenistike ozi-

roma slavistike. Očitno so imeli toliko smisla za potrebe univerzitetnega pouka in znanstvenega dela ter premogli tolikšno mero tolerance, da so lahko presojali človeka po njegovih individualnih dosežkih in zmožnostih, ne pa pavšalno, po njegovi skupinski, se pravi narodni pripadnosti.

Kdo je bil torej človek, ki si ga je naša filozofska fakulteta izbrala za prvega profesorja "splošnega slovstva in slovstvene teorije"?

Otmarski Schissel von Fleschenberg se v pregledih zgodovine primerjalne književnosti in literarne teorije ne pojavlja, znan pa je kot klasični filolog, retorik in bizantinist. Glavne podatke o njem navaja Avstrijski biografski leksikon.²¹ Rojen je bil 1884 v Dolnji Avstriji; 1903-1907 je študiral filozofijo, klasično in nemško filologijo, najprej eno leto na Dunaju, potem v Gradcu, kjer je 1907 zaključil študij z doktoratom. L. 1911 se je na univerzi v Innsbrucku habilitiral za nemški jezik in književnost in postal tam privatni docent; 1918 mu je bil učni nalog oz. dovoljenje za predavanja (*venia legendi*) spremenjen v občo literarno vedo; 1919 je postal privatni docent na univerzi v Gradcu in odslej ostal na njej; 1921 mu je bila *venia legendi* spet preoblikovana v poznoantično in bizantinsko filologijo; 1923 je postal izredni profesor za to področje; 1937 je dobil častni doktorat atenske univerze; umrl je 1943. Objavil je številne razprave in nekaj knjig o raznovrstnih temah z območja poznoantične, zgodnjekrščanske in bizantinske književnosti, tudi o zgodovinskih in filozofskih, celo o posameznih ožjih vprašanih iz materialne kulture; njegova osrednja raziskovalna območja pa so bila poznoantična retorika, grški roman in duhovna zgodovina poznega starega veka.

Po teh podatkih sodeč je bil specialist za ne preširoko zamejeno zgodovinsko obdobje; po mnenju enega najboljših slovenskih poznavalcev pozne antike velja na tem področju za solidnega strokovnjaka.²² Kaj bi ga bilo moglo potemtakem kvalificirati za profesorja "splošnega slovstva" ali "splošne literarne zgodovine s posebnim ozirom na literarno teorijo, poetiko in retoriko" na ljubljanski univerzi? Ker ne poznamo utemeljitve tedanjega predloga, je mogoče o tem postaviti le nekaj bolj ali manj zanesljivih sklepov in domnev.

Najprej ne kaže prezreti okoliščine, da so bili predlagatelji po vsej verjetnosti dobro poučeni o kandidatu na podlagi podrobnih informacij iz zanesljivih virov. Za to je bilo dovolj priložnosti na graški univerzi, kjer je bil Nahtigal profesor od l. 1913, Ramovš pa je v letih 1911-14 tam študiral in se zatem med vojno od daleč pripravljaj na tamkajšnjo habilitacijo, ki jo je opravil na začetku leta 1918. Schissel je sicer od l. 1911 deloval v Innsbrucku in se potem tudi preselil tja, vendar je še naprej gojil redne stike z nekdanjimi profesorji, kolegi in sodelavci, med katerimi so bili tudi Slovenci. Še v času študija se je zblížal z dve leti starejšim Jakobom Kelemino, poznejšim profesorjem germanistike na ljubljanski univerzi, in z eno leto mlajšim Jožom Glonarjem. Ta je študiral slavistiko in klasično filologijo, se zaposlil v graški univerzitetni knjižnici in se nekaj časa resno pripravljaj na univerzitetno kariero, takoj po razpadu Avstro-Ogrske pa je izgubil službo v Gradcu in prišel v ljubljansko študijsko knjižnico; ob bibliotekarskem poklicu se je udeje-

stvoval tudi kot leksikograf, urednik, prevajalec, kritik in publicist. Schissel in Glonar sta se skupaj lotevala nekaterih strokovnih zadev: l. 1912 sta začela izdajati zbirko razprav *Rhetorische Forschungen* pri znani založbi Niemeyer v Halleju.²³ Poleg tega pa ju je družilo pravo prijateljstvo, ki ga izpričujejo številna Schisslova pisma Glonarju iz let 1913-1918.²⁴ Tako je mogel biti Glonar v slovenskem okolju najboljši informator o Schisslu, ker ni podrobno poznal le njegovih objav in predavateljskega dela, temveč tudi njegove strokovne namere in načrte, ideološko-politične nazore in osebnostne kvalitete. Izpričano je, da je bil on tisti, ki je v letih 1919-1920 Schissla sproti obveščal o poteku njegove zadeve v Ljubljani. Vendar pa je bil Schissel v času svoje kandidature za ljubljansko univerzo v neposrednih pisemskih stikih tudi s tajnikom vseučiliške komisije Franom Ramovšem, s katerim sta bila bližnja znanca očitno še izza Ramovševega študija v Gradcu.²⁵

V tem času je imel Schissel za sabo dobrih deset let znanstvenega dela. Do začetka vojne je veliko objavljaj, pozneje zaradi neugodnih splošnih in osebnih razmer dosti manj, četudi je iz zdravstvenih razlogov prebil v vojaški službi le krajši čas. Več njegovih zgodnjih objav sodi na območje starogrške književnosti; obravnavajo npr. pripovednotehnična in kompozicijska vprašanja grškega romana in novele; toda med njimi sta tudi razpravi o epitetu v ljubezenski liriki 12. stoletja in o novelistični kompoziciji v Hoffmanovih *Hudičevih napojih* ter še vrsta prispevkov o manj znanih avstrijskih in nemških literatih napoleonske in predmarčne dobe. Zdi se, da Schisslove dotedanje objave še niso nedvoumno napovedovale poznejše ožje specializacije, temveč bi jim bil prav tako lahko sledil raziskovalni in publicistični razmah na veliko širšem časovnem in tematsko-problemskem območju.

Vendar je to samo površen zunanji vtis. Veliko razločnejši pogled na Schisslovo delo, teoretična in metodološka prepričanja, znanstvena in svetovnonazorska stališča, pa tudi osebnostno formacijo se nam odpre v njegovi korespondenci z Glonarjem. Pri tem se pokaže, da je Schissel zelo dolgo časa, predvsem pa v letih svetovne vojne, tičal v situaciji, ki je z več plati kazala simptome resne krize.

Ena izmed njenih pojavnih oblik je ta, da je zelo zgodaj, vsaj že ob habilitaciji l. 1911, ugotovil, da si je izbral napačno stroko: dasiravno ga je vleklo k poznoantični filologiji, se je odločil za germanistiko. Ker pa to ni bila samo banalna naključna zmota, ki bi jo mogel na hitro in brez večjih težav popraviti, je ostajal še leta dolgo eksistenčno odvisen od germanistike; zato je njegov odpor do nje čedalje bolj preraščal v sovražstvo. Tako je npr. govoril o svoji "zgrešeni znanstveni predpreteklosti" in o "zakleti stroki, ki mu je uničila vso poklicno kariero";²⁶ ko se je je otresel, je ugotavljal, da se je to zgodilo le "z največjimi žrtvami za mojo poklicno pot".²⁷

Enega od virov za tolikšen odpor je Schissel odkril v svoji mladosti. Kot otroka so ga namreč vzgajali na domu strica Alfreda Jarischa, univerzitetnega profesorja medicine v Gradcu, ki je prej veliko potoval po Evropi in je bil kozmopolitsko ali celo frankofilsko usmerjen; v tem

družinskem okolju se je mladi Schissel prej naučil pisati francosko kakor nemško in je prej prebiral Molièra kakor Goetheja in Schillerja. Takšna vzgoja je odločilno pripomogla k temu, da je bil že zgodaj široko razgledan po klasičnih in novejših evropskih literaturah, pa tudi, da je postal prepričan privrženec racionalističnih in liberalnih nazorov, medtem ko mu je bil nacionalni historicizem romantičnega izvora tuj. Ker pa je ta določal prevladujočo idejno-nazorsko usmeritev germanistike, je Schissel našel v tem globlji razlog za svoj odpor do te stroke in njenih temeljnih koncepcij, ki ga je v korespondenci formuliral z izrazi, kot npr. o "preživetem" ali celo o "bedastem historicizmu, s katerim sta Herder in romantika zares okužila svet" in ki ravno v germanistiki "slavi svoje najbolj razuzdane orgije".²⁸

Ob študiju klasične filologije se mu je razvil interes za pomen in vpliv antične tradicije v poznejših evropskih literaturah, pa tudi v literarni vedi in kritiki. Ob pojmovno-terminološkem aparatu poetike in retorike ter z njim povezanih problemskih perspektivah, prevzetih iz antike in gojenih v sklopu njenega kompleksnega izročila, je začutil možnost za utemeljitev obče literarne zgodovine, ki bi se bistveno razlikovala od takrat prevladujočega tipa, vzpostavljenega v romantiki in oprtega na nosilni kategoriji genialnega individualnega ustvarjalca in narodnega duha. Literarna zgodovina v znamenju takšnega historizma namreč po njegovem prepričanju ni zmožna odkriti dejanskih osnov poteka literarnih pojavov v času in njihovih medsebojnih razmerij v internacionalnem družbenem prostoru. Ugovarjal je preveličevanju pojma nacionalna literatura in absolutiziranju z njim usklajene sheme nacionalne literarne zgodovine; po njegovem je še zlasti zgrešeno, če se to dvoje iz dobe, ko je nastalo in bilo kolikor toliko zgodovinsko upravičeno, projicira nazaj v evropsko literarno in kulturno preteklost. Za obravnavanje starejših dob in t. i. manjših literatur je od kategorije nacionalna literatura veliko bolj primerna kategorija provincialna literatura, seveda v opisnem in vrednostno strogo nevtralnem, nikakor ne v slabšalnem pomenu besede. Literaturo je želel Schissel obravnavati kot občečloveško umetnost, ne kot emanacijo tega ali onega narodnega duha. Pri tem se je odmikal od historizma, kakor mdr. kaže tole njegovo razmišljanje: "(...) umetnost ni zgodovinsko pogojena, (...) umetnostni zakoni in umetnostne forme veljajo tako dolgo in radostijo ljudi tako dolgo, dokler sploh obstajajo ljudje, dasiravno se seveda najdejo različna pota, različne vrste lepote in umetnosti in dasiravno lahko kak razred ali kaka človeška skupnost zaradi umetno povzročene konca ali naravne izroditve izgubi razumevanje za nekatere vrste umetnosti, tako kot so danes izgubili Nemci razumevanje za formalno umetnost, do katere so jim pravzaprav zaprli dostop Herder in romantiki."²⁹ Najprimernejše orodje za raziskovanje tako pojmovane literature pa mu je bil iz antike prevzeti in v njeni poznejši tradiciji ohranjeni, sistematizirani in izpopolnjeni pojmovno-terminološki aparat retorike in poetike.

Teoretične skice za drugačno zasnovo literarne in kulturne zgodovine se pri Schisslu prevešajo v svetovnonazorsko in politično argumentacijo.

Historizmu romantičnega izvora in nanj navezanemu tipu nacionalne literarne zgodovine je namreč nasprotoval zaradi tega, ker se prelivata v temelje sodobnih nacionalizmov in prispevata k razširjanju kulturnega, jezikovnega in naposled tudi političnega pangermanizma, panromanizma in panslavizma, ki se ne morejo izogniti medsebojnim spopadam. Schissel je torej zavračal razmah nacionalizmov pri velikih državnih narodih; ker je od blizu spoznaval predvsem nemškega in imel že v Gradcu hude težave z njegovimi privrženci, je pogosto s krepkimi izrazi izrekal kritike na njegov rovaš. Tako je mdr. spominjal na svoje konflikte z "nemško nacionalnimi teroristi", nekdanjimi člani burševskih študentskih društev, ki so se pozneje zbirali okrog časopisa Tagespost; drugje je govoril o tem, kako težko je shajal s svojim "kozmpolitskim načinom mišljenja v vašem šovinističnem mestu";³⁰ in še Ramovša je spominjal na "skurilno obravnavo, ki je je bil deležen tukaj" (tj. v Gradcu), in na to, "kako bornirano in podlo so se mi postavljali nasproti prusko orientirani učeni krogi".³¹ Po drugi strani mu je bilo tuje tudi absolutiziranje konfesionalne nazorske opredelitve, torej klerikalizem, na katerega je naletel zlasti na Tirolskem. Navzlic kritičnemu odnosu do nacionalizmov pa je imel dosti smisla za razvojne težnje in potrebe malih, državno nesamostojnih narodov, še zlasti na jezikovnem, kulturnem in znanstvenem področju; po njegovem bi bil za Avstrijo edini izhod nacionalna razmejitev in uvedba nacionalnih avtonomij. Schissel je očitno sodil med tiste intelektualce, ki so Avstro-Ogrsko cenili predvsem ali samo po tem, ker in kolikor je zagotavljala razmeroma urejen in toleranten večnacionalni in večkulturni prostor, v katerem so se lahko razvijale, srečevale in oplajale različne kulturne, umetnostne in duhovne težnje. Ker pa je ta odprti prostor relativne strpnosti že pred vojno in še zlasti med njo ob razmahu nemško-avstrijskega in velikonemškega nacionalizma in ob odporu drugih, temu nasprotnih nacionalizmov nezadržno propadal, se je počutil Schissel v tem okolju čedalje bolj tujega, osamljenega in izločenega. Tako npr. piše, da mu manjka povezave s svojim narodom, da občuti ljudi, katerih jezik po naključju govori, kot ošabne in omejene nasilnike, ki jim mora biti tuj in sovražen.³²

Pri človeku s takšnim prepričanjem in s takšno intelektualno držo je lažje razumeti, da je bil s svojim ožjim akademskim, pa tudi s širšim kulturnim in nacionalnim okoljem v nenehnem sporu. Ker je odklanjal prevladujočo idejno in teoretično usmeritev stroke, v kateri je bil zaposlen, in ker jo je želel brž ko mogoče zamenjati, je v univerzitetni karieri kar naprej zadeval na hude ovire; podpirali so ga le nekateri klasični filologi. Del njegovih težav je bil pretežno administrativno-organizacijske narave. Prošnje za spremembo habilitacijskega področja so mu dolgo časa odklanjali; šele čez leta je dosegel preusmeritev, najprej iz nemške filologije v občo literarno vedo (Innsbruck 1918), iz te v poetiko in retoriko (Gradec 1919), in to zaradi tega, ker avstrijske univerzitetne oblasti še niso priznavale poznoantične filologije ali zgodovine za veljavno habilitacijsko področje.³³ Drugi vir težav pa je po njegovem prepričanju tičal v negativnih vplivih "klike rajhovsko nemških in nemško

nacionalnih profesorjev" ter njihovih številnih somišljenikov. Ko si je 1. 1916 na ministrstvu poskušal razjasniti svoj kočljivi položaj, je dobil razločen namig, da velja za sunljivo osebo in je po zaslugi ljudi, ki so ga očrnili, na tako slabem glasu, da v doglednem času ne more pričakovati redne zaposlitve ne na univerzi ne v katerikoli drugi državni službi.³⁴ Tako je bil dolgo časa ujet v negotovem položaju privatnega docenta, ki nima stalne zaposlitve, ampak živi samo od honorarjev za predavanja; zgodilo pa se je tudi to, da so mu za cel semester prepovedali opravljati napovedani kurz. Zato se je resno nameraval izseliti v tujino in si tam znova osnovati znanstveno eksistenco. Že med vojno je želel oditi v nevtralnno Švico, vendar za to ni dobil avstrijskega dovoljenja. Ko je 1. 1917 turška vlada pod strokovnim vodstvom nemškega prosvetnega ministrstva reformirala univerzo v Istanbulu (Schissel je seveda pisal 'v Konstantinoplu'), je resno upal, da bo tam lahko postal profesor za staro grško in latinsko književnost.³⁵ Toda ko so se mu proti koncu vojne vendarle odprle nekatere možnosti, da bi si uredil eksistenco v okviru univerzitetne germanistike, se jim je zaradi silovitega odpora do te stroke odpovedal: tako se ni želel potegovati za stolicu v Lvovu in tudi ponudbe, naj pride na univerzo v švicarski Freiburg, ni več sprejel.³⁶

Spričo vsega tega lažje razumemo, kako da se je Schissel odločil kandidirati za profesuro na novi ljubljanski univerzi, četudi je to pomenilo selitev v tujo, na novo nastalo državo in prilagoditev tujemu jezikovno-kulturnemu okolju. Sicer pa so se prvi spomnili nanj v Ljubljani in mu očitno najprej ponujali germanistiko v kombinaciji z literarno teorijo. Schissel je sporočil, da bi se "rad pridružil razvijajočemu se narodu" (einem aufstrebenden Volke), vendar je bil z ozirom na svoje kočljivo razmerje do germanistike pripravljen sprejeti vabilo pod dvema pogojema: 1. če bi njegov učni nalog zajemal "občo literarno vedo (poetiko in retoriko) in novejšo nemško književnost", ali obratno, ali pa "novejšo nemško književnost s posebnim ozirom na literarno teorijo"; 2. če bi mu potem, ko bi obvladal slovenščino, bilo mogoče zamenjati področje za "bizantinsko filologijo in zgodovino" ali "bizantinistiko".³⁷ V nadaljnjih nekaj dneh so se očitno sporazumeli o delokrogu na tak način, kot nam je že znano iz osnovnega načrta filozofske fakultete.

Pri realizaciji tega dogovora pa so nastopile težave. Schisslova zadeva je po prvi obravnavi v univerzitetnem svetu jeseni 1919 zastala. Toda še preden se je spet premaknila, mu je graška filozofska fakulteta molče preklicala veniam docendi, brž ko se je razvedelo, da bo sprejel poziv v Ljubljano, in to samo zato, ker je nameraval oditi v "sovražno tujino"; tako je bil prepričan, da je zgubil celo status privatnega docenta, in je ob negotovosti, kaj bo v Ljubljani, spomladi 1920 pozvedoval, ali bi se morda lahko habilitiral za področje po svoji izbiri v Pragi.³⁸ Svojevrstna ironija pa je v tem, kaj se mu je nato zgodilo na naši strani. Prva navedba beograjskega prosvetnega ministrstva, zakaj ne potrdi Schisslove izvolitve na ljubljanski univerzi, je bila očitno pretveza; če bi šlo res le za neznanje jezika, bi bilo treba po tem kriteriju odkloniti še več tujih kandidatov. Dober mesec dni po izvolitvi je namreč rektor ljubljanske

univerze na eni naslednjih sej univerzitetnega sveta povedal, "da mu je minister sporočil, da ne bo podpisal dekreta za nobenega izvoljenega profesorja nemške narodnosti".³⁹ Zaradi takšnega stališča, ki v takratnih razmerah sicer ni bilo presenetljivo, je bil po nacionalnih-političnih kriterijih zavržen človek, ki je bil prepričan nasprotnik takih kriterijev in je to prepričanje že večkrat potrdil z ravnanjem v svojo lastno škodo.

Epizoda je bila s tem končana in na prvi pogled ni pustila za sabo drugih posledic razen te, da stolice za primerjalno književnost v Ljubljani pač še ni bilo mogoče zasesti. Schissel je ostal v Gradcu in je po nadaljnjih zapletih čez nekaj let vendarle dosegel svoje: njegova ožja specializacija, pozna antika, je bila priznana kot legitimna univerzitetna stroka, on pa je postal profesor za to področje in se ni več ukvarjal s širšo problematiko obče literarne zgodovine ali literarne teorije.

Dejstvo, da je bil Schissel v Ljubljani odklonjen in da za njim niso mogli pridobiti nobenega drugega kandidata od zunaj, je prispevalo k temu, da se je naša primerjalna književnost razvijala v tesni vsebinski in organizacijski zvezi s slavistiko in slovenistiko in da so se njene praktične potrebe (predavanja, vaje, izpiti) reševale provizorično, dokler se ni usposobil domač specialist, ki mu je zatem uspelo presaditi načelne poglede in metodične postopke francoske komparativistične šole v specifično okolje slovenske literature in kulture in s tem utrditi temelje za samostojnost stroke.

Če se je dovoljeno še nekoliko poigrati s hipotetičnimi sklepi in domnevami, se lahko vprašamo, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi bil Schissel po kakem naključju vendarle prišel na ljubljansko univerzo in ostal na njej, ne da bi poskušal takoj slediti svojemu glavnemu vzgibu in se preusmeriti v poznoantično filologijo. Delo v stroki bi bil gotovo zastavil drugače, kot je potem dejansko steklo, saj s sočasno francosko šolo primerjalne književnosti ni imel skoraj nobene stične točke. Njegove koncepcije bi bile bližje obči literarni vedi, kakršna se je uveljavljala v nemškem prostoru, verjetno bi bile še najbolj sorodne njeni stilno- in formalnoanalitični smeri. Te koncepcije bržkone ne bi težile v dosledno ahistoričnost, gotovo pa bi se bistveno razlikovale od pozitivističnega in od duhovnozgodovinskega historizma, prežetega s kategorijo nacionalnosti. Pravzaprav je Schissel s poudarjanjem antične retorične in poetične tradicije, dasiravno še bolj v razmišljanjih in načrtih kot v izpeljanih delih, negotovo tipal – *mutatis mutandis* – približno v tisto smer, v kateri je tri desetletja pozneje v evropskem merilu dosegel odločilen teoretično-metodološki premik Ernst Robert Curtius.

Kljub temu da Schissel ni znal slovensko, mu niti slovenska sodobna nacionalno- in kulturnopolitična situacija niti starejša literarna in kulturna zgodovina nista bili povsem tuji. Predvsem po zaslugi zveze z Glonarjem je za eno in za drugo čutil znaten interes. Tako sta npr. ob začetku vojne obravnavala posledice ukinitve Slovenske matice za naše kulturno življenje in možnosti za njeno ponovno oživitev. Ves čas svoje pisemske zveze pa sta razpravljala o tem, kako bi bilo mogoče zamisli o antični duhovni tradiciji, kristalizirani v načelnih pogledih in pojmov-

nem aparatu retorike in poetike, smotno uporabiti tudi pri raziskovanju starejše slovenske književnosti v evropskem kontekstu. Te diskusije se največkrat navezujejo na Glonarjevo takratno raziskovanje baročnih pridig očeta Rogerija⁴⁰ in na njegove priprave na obsežno, ambiciozno zamišljeno, a nikoli dokončano delo o simboliki in emblematiki v literaturi; pri tem je imel Schissel vlogo strokovno bolj razgledanega pogovornega partnerja ali celo neformalnega mentorja. In če je Glonar apliciral spodbude iz teh debat na svoj razmeroma ozko zamejeni, konkretni problem, jih je Schissel razvijal v obče, dasiravno komaj nakazane ali skicirane načelne programske osnutke. Vendar lahko z veliko verjetnostjo sklepamo, da tako zastavljena "obča literarna zgodovina" v takratnem slovenskem prostoru ne bi mogla doseči večjega odmeva; v naših humanističnih vedah je pač prevladoval narodno prebudni in narodno potrjevalni historizem, ki se je v nekaterih drugih okoljih takrat že preživel, pri nas pa še zdaleč ni opravil svoje znanstvenorazvojne in duhovnozgodovinske funkcije, saj se je lahko docela razmahnil šele po ustanovitvi ljubljanske univerze.

OPOMBE

¹ Znanstveno društvo, Ljubljana 1936; ponatis: Partizanska knjiga, Ljubljana 1975; posebej str. 36-43, 51-52.

² Prva objava v *Primerjalni književnosti* 1, 1978, št. 1-2, str. 30-44; dopolnjena angleška verzija v *Primerjalni književnosti* 1994, št. 1, priloga *Comparative Literature in Slovenia*, str. 3-16; dopolnjena slovenska verzija v: *Informativni kulturološki zbornik*, izdal Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, Ljubljana 1995.

³ (Anton Ocvirk): "Svetovna književnost in literarna teorija", v: *Petdeset let univerze v Ljubljani 1919-1969*, Ljubljana 1969, str. 176-177. – Janko Kos: "Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo", v: *Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani*, Ljubljana 1989, str. 223-225.

⁴ Janko Polec: "Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo", v: *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*, Ljubljana 1929, str. 1-229 (za čas ustanavljanja univerze predvsem od str. 142 naprej; dokumentarni dodatki str. 190-229). – "Seminar za slovansko filologijo", prav tam, str. 338-353. – Med objavami iz 20. let pove o našem vprašanju še največ intervju s Francetom Kidričem: "O literarni zgodovini", *Ljubljanski zvon* 1927, str. 449-458; objavljeno tudi v: F. Kidrič, *Izbrani spisi* III, Ljubljana 1978, str. 287-294 (o primerjalni književnosti na str. 293-294).

⁵ Prim. France Kidrič, kurz "Uvod v komparativno književnost"; rokopis predavanj v Kidričevi zapuščini na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

⁶ V zvezi s tem je Kelemina v 20. letih objavil nekaj literarnoteoretičnih člankov in knjigo *Literarna veda*, 1927.

⁷ Prim. njegova skripta *Uvod v zgodovino kritike*, 1928; delna objava v njegovih *Izbranih esejih in razpravah* II, ur. A. Slodnjak, Ljubljana 1953, str. 33-84.

⁸ Prim. sezname predavanj na ljubljanski univerzi.

⁹ Naš opis ustanavljanja ljubljanske univerze se opira zlasti na razpravi Janka Polca (prim. zgoraj op. 4) in Metoda Mikuža "Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919-1945", v: *Petdeset let univerze v Ljubljani 1919-1969*, Ljubljana 1969, str. 55-92.

¹⁰ France Kidrič: "O literarni zgodovini", v: *Izbrani spisi III*, 1978, str. 293.

¹¹ "Osnovni načrti fakultet. I. Filozofska fakulteta", v: Polec 1929, str. 210-212.

¹² Polec 1929, str. 210.

¹³ O razvoju in organizacijski ureditvi slavistike v času ustanavljanja ljubljanske univerze prim.: Rajko Nahtigal: "Pisma prof. Ramovša od docenture do profesure", *Slavistična revija* 8, 1955, str. 90-104, 232-246. – (Boris Paternu): "Zgodovina slovenske književnosti", v: *Petdeset let univerze v Ljubljani 1919-1969*, Ljubljana 1969, str. 252-260. – Breda Pogorelec: "Oddelek za slovanske jezike in književnosti", v: *Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919-1989*, Ljubljana 1989, str. 131-146; druga, predelana verzija pod naslovom: "Sedemdeset let ljubljanske slavistike in slovenistike", v: *Zbornik Slavističnega društva Slovenije. Sedemdeset let slovenske slovenistike - Zborovanje ob stoletnici rojstva Frana Ramovša (...)*, Ljubljana 1991, str. 18-33. – Igor Grdina: "Prispevki k zgodovini slavistike na univerzi v Ljubljani", *Zgodovinski časopis* 46, 1992, str. 233-248. – Jože Pogačnik: "Slovenska literarna veda ob ustanovitvi univerze", *Slavistična revija* 42, 1994 (*Ramovšev zbornik = Obdobja* 12), str. 355-363. – Darko Dolinar: "Univerza, literarna veda in nacionalna literarna zgodovina", referat na simpoziju *Narodna vlada, država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem*, Slovenska matica, Ljubljana, november 1998. (V tisku.)

¹⁴ Polec 1929, str. 211.

¹⁵ Arhiv Slovenije, škatla Vseučiliška komisija, ovitek IV. Modroslovna, str. 653. – V poznejši objavi tega dokumenta so imena izpuščena; prim. Polec 1929, str. 212.

¹⁶ Arhiv Univerze v Ljubljani, zvezek Zapisniki sej Univerzitetnega sveta od leta 1919 do junija 1922, str. 69.

¹⁷ Prav tam, str. 96.

¹⁸ Prav tam, str. 105.

¹⁹ Arhiv Slovenije, škatla Vseučiliška komisija, zapisnika 11. seje 22. 3. 1919 in 12. seje 29. 3. 1919.

²⁰ Zapisnik 12. seje Vseučiliške komisije 29. 3. 1919. – Gl. tudi geslo "Schmid (Šmid), Valter", *Slovenski biografski leksikon III*, 9. zv., 1960, str. 222-223.

²¹ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, 47. Lieferung, Wien 1991, str. 164-165.

²² Za to mnenje, izrečeno v novembru 1998, se zahvaljujem prof. dr. Rajku Bratožu.

²³ Pri zbirki je imel Schissel glavno vlogo kot avtor in urednik, medtem ko je Glonar večinoma skrbel za bibliografske in druge podatkovne dopolnitve. Očitno sta imela težave z iskanjem sodelavcev, saj sta po dostopnih podatkih izšli v zbirki samo dve Schisslovi razpravi. Tretjo je pripravljval med vojno, ko je tudi nameraval zbirko preoblikovati v revijo, da bi razširil krog možnih prispevkov; vendar se je zbirka zaradi materialne stiske ustavila (podobna usoda je med vojno doletela večji del znanstvenega tiska v Nemčiji, mdr. tudi Murkovo zbirko Slavica pri založbi Winter v Heidelbergu).

²⁴ Ohranjena so v Glonarjevi zapuščini v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, rokopisni oddelek, Ms 1377.

²⁵ Ohranjeno je samo eno Schisslovo pismo Ramovšu, datirano Graz, 16. 3. 1919, v Ramovševi zapuščini, biblioteka SAZU, R 46/III-163.

²⁶ Pismo Glonarju 6. 3. 1916.

²⁷ Pismo Ramovšu 16. 3. 1919.

²⁸ Pisma Glonarju 27. 3. in 10. 4. 1916.

²⁹ Pismo Glonarju 13. 11. 1916.

³⁰ Pismo Glonarju 27. 3. 1916. – Prim., kaj o nemških nacionalistih v Gradcu in še posebej na tamkajšnji univerzi piše Matija Murko v svojih *Spominih*, Ljubljana 1951, str. 137-138.

³¹ Pismo Ramovšu 16. 3. 1919.

³² Pismo Glonarju 13. 11. 1916.

³³ Pismo Peiskerju 15. 4. 1920; biblioteka SAZU, Ramovševa zapuščina, R 46/IV-17a. – Jan Peisker (1851-1933), češki zgodovinar in slavist, je od 1891 delal v univerzitetni knjižnici v Gradcu, bil 1910-1918 njen direktor in hkrati na univerzi predaval socialno in gospodarsko zgodovino, posebej zgodnjo zgodovino Slovanov, 1919-21 pa je bil profesor na praški univerzi (*Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, VII, Wien 1978).

³⁴ Pismo Glonarju 13. 11. 1916.

³⁵ Pisma Glonarju 21. 7. 1917 in 8. 2. 1918.

³⁶ Pismo Ramovšu 16. 3. 1919.

³⁷ Pismo Ramovšu 16. 3. 1919.

³⁸ Pismo Peiskerju 15. 4. 1920.

³⁹ Mikuž 1969, str. 67.

⁴⁰ O njem je Glonar v *Ljubljanskem zvonu* 1916 objavil razpravo "Med reformacijo in romantiko", ki ima zanimiv podnaslov "Kos literarnozgodovinskega programa".

■ GESCHICHTE DER KOMPARATISTIK IN SLOWENIEN

Die Universität Ljubljana wurde 1919 gegründet. Unter Fachgebieten der philosophischen Fakultät war auch allgemeine bzw. vergleichende Literaturwissenschaft geplant. Da aber die Stelle noch nicht besetzt wurde, fingen komparatistische Lehrveranstaltungen erst 1926 im Rahmen der Slawistik an; sie wurden hauptsächlich von Slawisten gehalten, bis im Jahre 1937 der erste habilitierte Komparatist Anton Ocvirk angestellt wurde. – Im vorliegenden Aufsatz wird die wenig bekannte Vorgeschichte der Komparatistik in Ljubljana im Zeitraum 1919-20 dargestellt.

Im Grundlagenplan der philosophischen Fakultät wurden sog. nationale Fächer Slawistik und Geschichte mit je 5 Lehrstühlen besetzt, germanische und romanische Philologie nur mit je einem sprachwissenschaftlicher Lehrstuhl; anstatt der entsprechenden Literaturgeschichten war aber ein Lehrstuhl "für allgemeine Literatur und Literaturtheorie" geplant.

Obwohl die Gründungsväter der Universität in der Regel nach habilitierten und noch zu habilitierenden slowenischen Lehrkräften suchten, war aus-

nahmsweise schon im März 1919 ein Deutschösterreicher als Kandidat für allgemeine Literaturwissenschaft vorgesehen: Dr. Otmar Schissel von Fleschenberg. Während des ersten Studienjahrs 1919-20 wurde er zum außerordentlichen Professor gewählt, dann aber vom Schulministerium in Belgrad unter dem Vorwand abgelehnt, er beherrsche die Landessprache nicht. Der tatsächliche Grund für die Ablehnung war jedoch die Tendenz zur nationalen Homogenisierung des Lehrkörpers.

Den einschlägigen Quellen zufolge ist Schissel als klassischer Philologe, Rhetoriker und Byzantinist bekannt. Er studierte in Graz, er habilitierte sich für deutsche Philologie in Innsbruck und wurde dort 1911 Privatdozent; 1919 kehrte er nach Graz zurück, wechselte sein Habilitationsfach und wurde 1923 außerordentlicher Professor für spätantike und byzantinische Philologie. Er veröffentlichte Bücher und Abhandlungen zur Poetik und Rhetorik sowie zu einzelnen literaturgeschichtlichen Fragen von der Antike bis zur Romantik. Er war mit manchen Slowenen, die in Graz studierten oder lehrten, bekannt, mit einzelnen (J. Kelemina, J. Glonar) sogar eng befreundet; einige von ihnen (F. Ramovš, R. Nahtigal) wirkten später bei der Gründung der Universität in Ljubljana entscheidend mit. Die Schlüsselstellung innerhalb der Beziehungen Schissels zu Slowenien und zu Slowenen gehört allerdings seinem Freund J. Glonar: er studierte Slawistik und klassische Philologie, war bis zur Wende 1918 Bibliothekar in der UB Graz, dann in Ljubljana, daneben war er als Übersetzer, Lexikograph, Herausgeber, Literarhistoriker tätig.

Aufgrund von zahlreichen Briefen Schissels an Glonar aus den Jahren 1913-18 ist es möglich, Genaueres über Schissels berufliche Laufbahn, wissenschaftliche Arbeit und Pläne, wie auch über seine weltanschaulichen und politischen Ansichten zu ermitteln. Er betrachtete seine Berufswahl als verfehlt, und fühlte Abscheu vor der deutschen Philologie wegen des in ihr vorherrschenden nationalen Historismus. Er kritisierte das absolutisierte Schema der nationalen Literaturgeschichte. Dagegen wurde er immer mehr zur Erforschung der antiken Überlieferung in europäischen Literaturen hingezogen, die er als das wichtigste Bindeglied im Netz interkultureller Beziehungen betrachtete, und auf dieser Grundlage tastete er sich an die Möglichkeit einer radikalen Umbildung der allgemeinen Literaturwissenschaft mit Hilfe des Begriffsapparats der antiken Poetik und Rhetorik heran. Auch über die Grenzen seines Fachgebiets hinaus war er wegen seiner liberalen und kosmopolitischen Gesinnung entschlossener Gegner eines jeden machtpolitischen Nationalismus, dessen Hauptquelle er im Historismus national-romantischer Herkunft sah. Trotzdem hatte er viel Verständnis für kulturelle und politische Entwicklungstendenzen kleiner Völker. Wegen seiner Ansichten und wegen seiner Konflikte mit Vertretern des deutschen Nationalismus stieß er an seiner beruflichen Laufbahn auf viele Hindernisse. Er versuchte schon bald sein Habilitationsfach zu wechseln; da er dabei jahrelang keinen Erfolg erzielen konnte, beabsichtigte er, seine wissenschaftliche Existenz irgendwo im neutralen Ausland neu aufzubauen. In einem solchen Kontext ist es leichter zu verstehen, wieso Schissel den Mitgliedern der neuen philosophischen Fakultät in Ljubljana trotz seiner deutschen Herkunft als geeigneter Professorenkandidat für allgemeine Literaturwissenschaft erschien, und wieso er gleich bereit war, ihrem Ruf zu folgen.